

Iwona PIERÓG

Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego/

Andrzej Frycz Modrzewski Krakow University

Wydział Prawa, Administracji i Stosunków Międzynarodowych

iwona_pierog@op.pl

ROLA SIŁ ZBROJNYCH W PROCESIE BUDOWANIA POKOJU – CASUS BOŚNI I HERCEGOWINY

ABSTRAKT: Celem niniejszego artykułu jest zaprezentowanie roli sił zbrojnych w procesie budowania pokoju na przykładzie Bośni i Hercegowiny. Z względu wciąż niewystarczający poziom zainteresowania polskich badaczy zagadnieniem budowy pokoju, Autorka w pierwszej części artykułu przybliży kwestie teoretyczne omawianego zagadnienia. Budowanie pokoju ma miejsce w państwach, które nie są stabilne, co może powodować wybuch wewnętrznego konfliktu. Destabilizacja danego państwa może powodować zagrożenie dla całego regionu. Dlatego istotne w procesie budowania pokoju jest zaangażowanie organizacji międzynarodowych. W myśl powyższego, bardzo ważna w omawianym procesie zdaje się być rola sił zbrojnych. Przeprowadzone przez Autorkę badania uprawniają ją do stwierdzenia, że nie w każdym przypadku siły zbrojne są wystarczającym narzędziem procesu budowania pokoju.

SŁOWA KLUCZOWE: Bośnia i Hercegowina, siły zbrojne, budowanie pokoju, budowanie państwa

THE ROLE OF THE ARMED FORCES IN PEACEBUILDING – CASUS OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

ABSTRACT: The aim of the article is to present the role of the armed forces in peacebuilding on the example of Bosnia and Herzegovina. Due to the relative lack of interest of Polish researchers in building peace, in the first part of the article the author presents the theoretical issues of the discussed problem. Peacebuilding is carried out in the countries that are not stable, which may bring about internal conflicts. The destabilization of a given country may pose a threat to the entire region, which is why it is important to involve international organizations in building peace. It seems that the role of the armed forces seems to be important in the above process. However, the research has shown that the armed forces are not in each case a sufficient tool in the process of building peace.

KEYWORDS: Bosnia and Herzegovina, armed forces, peacebuilding, state-building

WPROWADZENIE

Jako iż od zakończenia wojny domowej w Bośni i Hercegowinie minęło ponad 20 lat, stosownym wydaje się być postawienie pytania, czy w państwie tym zapanował trwały pokój? I choć odpowiedź powinna być oczywista, ze względu na upływ czasu i zaangażowania społeczności międzynarodowej w stabilizację państwa, sytuacja w Bośni i Hercegowinie jest znacznie bardziej złożona. Państwo charakteryzuje skomplikowany skład etniczny. Bośnię i Hercegowinę zamieszkują bowiem Serbowie, Chorwaci i Muzułmanie. Sytuację w państwie dodatkowo komplikuje ustrój polityczny, jak i przeszłość historyczna. Co ciekawe, państwo to aspiruje do członkostwa w Unii Europejskiej. Dnia 15 lutego 2016 r. Bośnia i Hercegowina złożyła wniosek o członkostwo¹. Zaskakuje zatem fakt, iż w państwie, starającym się o przyjęcie do Unii Europejskiej wciąż stacjonują międzynarodowe siły zbrojne.

Celem artykułu jest przedstawienie roli międzynarodowych sił zbrojnych w procesie budowania pokoju. Jako „siły zbrojne” autorka ma na myśli międzynarodowe siły zbrojne które zaangażowały się w proces budowania pokoju po 1995 r., takie jak IFOR, SFOR, EUFOR/ALTHEA. W związku z zainteresowaniami naukowymi Autorki, niniejszy artykuł zostanie oparty na przykładzie Bośni i Hercegowiny. Głównym (ogólnym) problemem badawczym, jaki został zawarty w artykule to: w jaki sposób (międzynarodowe) siły zbrojne przyczyniły się do odbudowania pokoju w Bośni i Hercegowinie? Należałoby również zadać pytanie: czy siły zbrojne są skutecznym narzędziem w procesie budowania pokoju?

Zwalczenie konfliktu, a następnie dążenie do trwałego pokoju jest podstawą stabilności nie tylko danego państwa, ale i całego regionu. Niezwykle istotnym jest także zaangażowanie społeczności międzynarodowej w zwalczanie konfliktu i odbudowanie pokoju państwa. W tym zakresie niezwykle intensywnie zaangażowało się ONZ, tworząc Komisję Budowania Pokoju. Wybór tematu ponadto uzasadnia fakt, iż w polskiej literaturze przedmiotu zagadnienie budowania pokoju nie zostało jeszcze – zdaniem Autorki – dostatecznie opisane. Autorka uznała zatem powyższe zagadnienie za atrakcyjne i cenne do zbadania.

BUDOWANIE POKOJU – PODEJŚCIE TEORETYCZNE

Niezwykle trudno jest jednoznacznie zdefiniować pojęcie budowania pokoju (*peacebuilding*). W literaturze przedmiotu występuje wielość powyższego zagadnienia różniąc się między sobą precyzyjnością lub perspektywą podejścia do tematu. Wszystkie natomiast łączy jeden zasadniczy cel - osiągnięcie trwałego pokoju w danym państwie. Powyższe pojęcie po raz pierwszy pojawiło się w użyciu w latach siedemdziesiątych dzięki badaniom Johana Galtunga². Według badacza, budowanie pokoju obejmuje wielowymiarowe zadania mające na

¹ TVN wiadomości: Bośnia i Hercegowina składa wniosek o członkostwo W <https://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiate,2/bosnia-i-hercegowina-sklada-wniosek-o-czlonkostwo-w-ue,619373.html> (27.05.2018).

² Badacz uznawany jest za pioniera dyscypliny naukowej zajmującej się badaniami nad pokojem. Jest głównym założycielem Instytutu Badań nad Pokojem. Jest także założycielem czasopisma Badań nad Pokojem. Urodził się w 1930 roku w Oslo. Vide: <https://www.transcend.org/galtung/#bio> (20.05.2018).

celu odbudowę instytucji politycznych, gospodarczych, sądowniczych i obywatelskich. Galtung zaznaczył konieczność utworzenia struktur budowania pokoju, które oddziaływałyby bezpośrednio na źródło przyczyny konfliktu. Powyższe struktury posiadałyby zdolność do utworzenia i kierowania trwałym pokojem oraz rozwiązywania konfliktów³.

Szerzej pojęcie budowania pokoju rozpowszechnił sekretarz generalny ONZ Boutros Boutros-Ghali, w Agendzie dla Pokoju (*An Agenda for Peace*) z 1992 r. W powyższym dokumencie zawarto koncepcję budowania pokoju, która miała obejmować działania wspierające struktury wzmacniające i utrwalające pokój, w celu uniknięcia ponownego wybuchu konfliktu zbrojnego⁴.

20 lutego 2001 r., odbyło się posiedzenie Rady Bezpieczeństwa ONZ, które dotyczyło kwestii budowania pokoju, a ściślej rzecz ujmując, wszechstronnego podejścia do zagadnienia⁵. Efektem powyższego posiedzenia było oświadczenie, w którym stwierdzono, że dążenie do pokoju wymaga kompleksowego, zgodnego i zdecydowanego podejścia do przyczyn konfliktu, w tym również w wymiarze gospodarczym i społecznym. Budowanie pokoju ma na celu zapobieganie odrodzeniu się konfliktu, w związku z powyższym należy podjąć szeroki zakres działań politycznych, humanitarnych oraz wdrożyć mechanizmy i programy obejmujące ochronę praw człowieka. Powyższe założenia wymagają krótko oraz długookresowych działań dostosowanych do potrzeb danego społeczeństwa. Działania powinny być skoncentrowane na wspieraniu zrównoważonych instytucji, likwidacji ubóstwa i nierówności. Chodzi również o tworzenie odpowiedzialnego rządu, promocję demokracji, poszanowanie praw człowieka i rządów prawa, propagowanie kultury pokoju oraz wyeliminowanie przemocy. Według Rady Bezpieczeństwa ONZ dobrze zaplanowana i skoordynowana strategia budowania pokoju może odgrywać również znaczącą rolę w zapobieganiu konfliktu. Co istotne, zaangażowanie społeczności międzynarodowej w budowanie pokoju powinno uzupełniać, a nie zastępować zasadniczą rolę danego państwa (tak jak miało to miejsce w przypadku Bośni i Hercegowiny). Zaleca się zatem ścisłą współpracę między władzami danego państwa a społecznością międzynarodową. Rada Bezpieczeństwa kładzie również nacisk na potrzebę wzmocnienia działań związanych z budowaniem pokoju poprzez sformułowanie strategii opartej na współzależności pomiędzy trwałym pokojem, bezpieczeństwem oraz rozwojem pod każdym względem. Rada Bezpieczeństwa podkreśla również, że aby strategia budowania pokoju odniosła sukces, powinny zostać spełnione podstawowe kryteria, takie jak: stosowność, związek i logiczność programów oraz działań, zgoda oraz współpraca władz danego państwa, ciągłość oraz zakończenie procesu, współpraca i koordynacja pomiędzy organizacjami i innymi zaangażowanymi aktorami oraz „opłacalność” całej operacji budowania pokoju (chodzi tu nie

³ *United Nations Peacebuilding* W <http://www.un.org/en/peacebuilding/pbso/pbun.shtml> (20.05.2018).

⁴ *An Agenda For Peace. Preventive diplomacy, peacemaking and peace-keeping*, General Assembly Security Council, 1992, W http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/47/277 (20.05.2018).

⁵ *Statement by the President of the Security Council*, W www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/PRST/2001/5 (19.06.2018).

tylko aspekty finansowe, ale przede wszystkim o stosunek zaangażowanych sił i środków do osiągniętych efektów, czyli perspektywy zakończenia operacji sukcesem)⁶.

Omawiając zagadnienie budowania pokoju, nie sposób pominąć temat budowania państwa (*state-building*). Bardzo często powyższe zagadnienia są ze sobą blisko powiązane, jednakże nie należy ich ze sobą mylić. Należy zaznaczyć, iż posiadają szereg wspólnych działań, ale trzeba pamiętać, iż są dwoma odrębnymi procesami, mogącymi rozchodzić się w zupełnie różnych kierunkach, co zostało zaprezentowane na poniższym schemacie:

Budowanie pokoju (<i>peacebuilding</i>)	Działania powielające się	Budowanie państwa (<i>state-building</i>)
<ul style="list-style-type: none"> •-konsolidacja (a z czasem renegocjacja) porozumień pokojowych -ustanowienie tymczasowego rządu -tworzenie miejsc pracy i infrastruktury -zapewnienie ochrony uchodźcom i osobom wewnątrznie przesiedlonym -ukaranie zbrodniarzy wojennych -transformacja partii politycznych -rozbrownie i demobilizacja 	<ul style="list-style-type: none"> •-reforma sektora bezpieczeństwa (łącznie z wymiarem sprawiedliwości, praworządności i policji) -procesy wyborcze -proces tworzenia konstytucji i umacnianie podstawowych instytucji rządowych -zapewnienie podstawowych usług społecznych 	<ul style="list-style-type: none"> •-przywrócenie prawidłowego funkcjonowania administracji publicznych -kształtowanie polityki gospodarczej -budowanie ładu politycznego i społeczeństwa obywatelskiego -rozwijanie dialogu demokratycznego na poziomie lokalnym i państwowym -rozwijanie zdolności reagowania kryzysowego

Schemat 1: Wspólne zadania związane z budowaniem pokoju i budowaniem państwa.

Źródło: S. Ingram., *State-Building-Key Concepts And Operational Implications in Two Fragile States*, A Joint Initiative By The World Bank's Fragile And Conflict-Affecteg States Group (OPCFC) And United Nations Development Programme's Bureau for Crisis Prevention and Recovery (BCPR), 2010, s. 3.

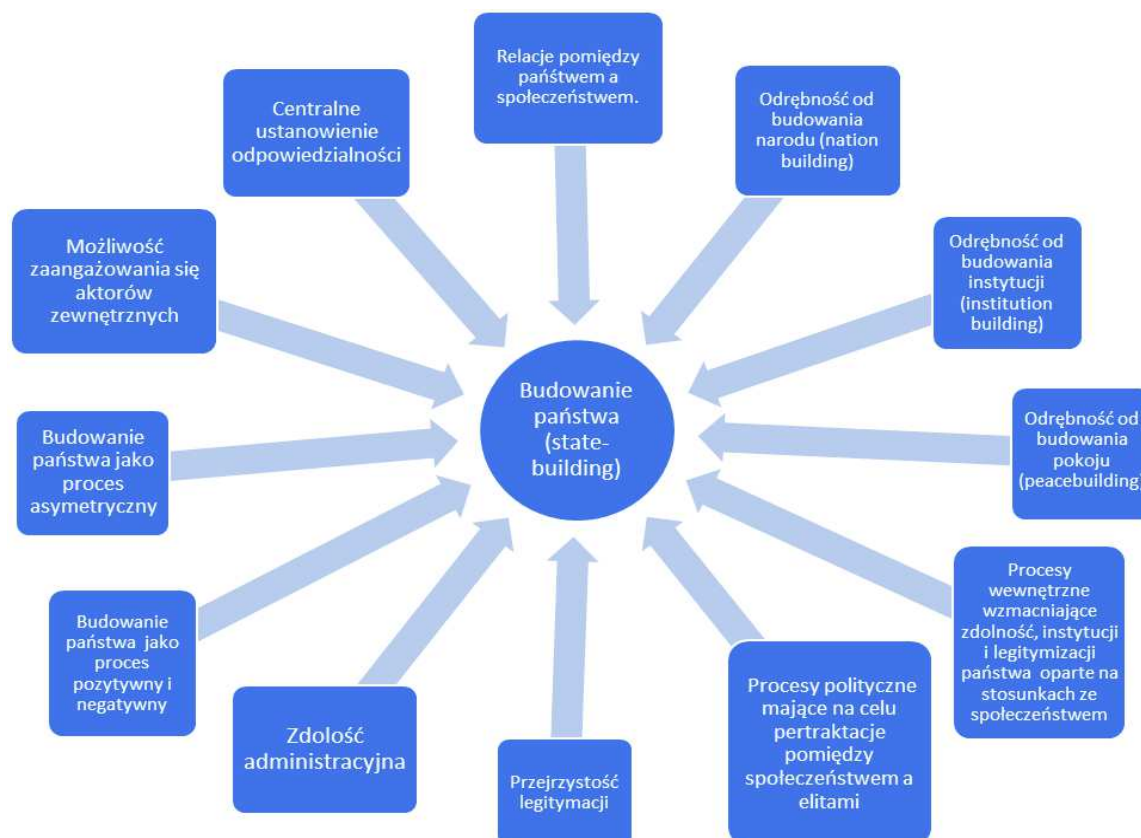
Jak już zostało to powyżej zaznaczone, i co również wynika z powyższego schematu, budowanie pokoju ma na celu stworzenie odpowiednich warunków niezbędnych do stabilizacji sytuacji w danym państwie. Należy jednak zaznaczyć, że sam proces budowania pokoju, nie jest wystarczającym do pokonania niestabilności danego państwa. Według Sue Ingram stabilność jest trwała tylko dzięki wykształconej odporności (administracyjno-prawnego, siłowego itp.) aparatu państwowego⁷. Odporność w tym przypadku oznacza natomiast zdolność do radzenia sobie z wewnętrznymi i zewnętrznymi wstrząsami. Owa odporność jest niezbędna do powstrzymania odrodzenia się ponownego konfliktu w danym państwie. Budowanie państwa jest skuteczne dzięki skupieniu się na zarządzaniu procesami

⁶ *United Nations. Statement by the President of the Security Council*, 20.02.2001, http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/PRST/2001/5 (22.05.2018).

⁷ Sue Ingram jest doktorem w Australijskim Uniwersytecie Narodowym. Jej badania skupiają się między innymi na budowaniu państwa po konflikcie. Poprzednio piastowała stanowiska między innymi jako Doradca ds. Głównego Zarządcy Australijskiego programu pomocowego, dyrektor aparatu Rządu Pillar, Regionalny Asystent Misji na Wyspach Salomona, Szef personelu misji ONZ ds. Wsparcia Timoru Wschodniego. Zobacz szerzej na temat Sue Ingram: <https://theconversation.com/profiles/sue-ingram-11293>, <http://bellschool.anu.edu.au/experts-publications/experts/sue-ingram>, <https://anuau.academia.edu/SueIngram> (22.05.2018).

politycznymi, w wyniku czego, państwa - z niestabilnych, przeistaczają się w państwa stabilne, a perspektywicznie również odporne⁸.

Skupiając się na precyzyjnym określeniu „budowania państwa” należy zaznaczyć, iż trudno jest jednoznacznie zdefiniować powyższe pojęcie. Według Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD) budowanie państwa składa się z kilku zasadniczych elementów, które zostały zaprezentowane na poniższym schemacie:

Schemat 2: Elementy składowe budowania państwa (*state-building*)
według Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju.

Źródło: <https://www.oecd.org/dac/conflict-fragility-resilience/docs/41212290.pdf> (22.05.2018).

Jak wynika z powyższego schematu, jednym z czynników budowania państwa są procesy oddolne, mające na celu rozwijanie instytucji i legitymizacji władz opartych na właściwie ułożonych relacjach: państwo-społeczeństwo. Innymi słowy procesy budowania państwa obejmują wzajemne relacje między państwem, które świadczy usługi swoim obywatelom, a także grupom społecznym i politycznym *de facto* współtworzącym to państwo. Powyższa relacja wymaga istnienia określonych procesów politycznych, zapewniającym możliwość negocjacji na linii państwo-społeczeństwo. Obywatele oczekują od władz zagwarantowania bezpieczeństwa, sprawiedliwości, stworzenia warunków do

⁸ S. Ingram., *State-Building-Key Concepts And Operational Implications in Two Fragile States*, A Joint Initiative By The World Bank's Fragile And Conflict-Affecteg States Group (OPCFC) And United Nations Development Programme's Bureau for Crisis Prevention and Recovery (BCPR), 2010, s. 3.

prowadzenia działalności gospodarczej, a także usług publicznych, takich jak opieka zdrowotna czy równy dostęp do edukacji. Od państwa oczekuje się również swobody obywateli do korzystania z praw społecznych, politycznych i ekonomicznych. W zamian za powyższe, społeczeństwo jest m.in. zobowiązane do uiszczenia podatków, zaakceptowania monopolu państwa wobec struktur siłowych oraz zaakceptowania innych ograniczeń zgodnych z prawem⁹.

Budowanie państwa jest także ściśle związane z procesami politycznymi, dzięki którym relacje społeczno-polityczne (pomiędzy posiadaczami władzy w państwie i zorganizowanymi grupami w społeczeństwie), są pertraktowane i zarządzane. Powyższy proces może stanowić punkt wyjścia do rozwijania zdolności i legitymizacji władzy, jeżeli zainteresowane strony będą w stanie wspólnie określić wzajemne interesy oraz sposoby ich realizacji. Państwa „odporne” muszą posiadać zdolność do skutecznego pełnienia funkcji odpowiadających oczekiwaniom społeczeństwa. Państwo powinno również móc zarządzać procesem zmian tych oczekiwań oraz podołać wewnętrznym i zewnętrznym wstrząsom, bez zbędnego sięgania po instrumentarium przemocy. Jeżeli grupy społeczne albo polityczne zostaną wyłączone z kluczowych instytucji nie można mówić o odporności państwa, a o znacznym potencjale jego „kruchości”¹⁰.

Kolejnym istotnym elementem, w procesie budowania państwa jest legitymizacja. Zdolność państwa do zarządzania oczekiwaniami społeczeństwa i procesem budowania państwa zależy od stopnia legitymizacji, jaką państwo, utożsamiane z władzą, uzyska od społeczeństwa. Dlatego też, władza, która ma poparcie społeczeństwa (legitymizację), jest nieodzownym elementem pomyślnego procesu budowania państwa¹¹.

Podstawą sprawnie funkcjonującego państwa jest administracja. Jest to kolejny element niezbędny w procesie budowania państwa. Istotnymi elementami w strukturze administracyjnej jest dobrze funkcjonujący system usług publicznych i zarządzania finansami publicznymi oraz pozyskiwanie funduszy poprzez pobieranie podatków¹².

Jak słusznie zauważa OECD na proces budowania państwa należy spojrzeć dwojako. Z jednej powyższy proces kojarzy się z czymś pozytywnym. Jeżeli „coś” jest odbudowywane, to oznacza, że przechodzi pozytywny proces i zmierza w dobrym kierunku. I z tym stwierdzeniem trudno się nie zgodzić. Natomiast należy zauważyć, że dla społeczności, które bierze udział w powyższym procesie, nie zawsze musi być to pozytywnym doświadczeniem¹³.

OECD zwraca również uwagę na fakt, że budowanie państwa nie jest projektem, który można wcześniej skrupulatnie i holistycznie zaplanować. Nie należy go również rozpatrywać jako pewnej fazy po zakończonym konflikcie ani ograniczać tylko do budowania pokoju. Budowanie

⁹ *State Building in Situations of Fragility. Initial Findings*, OECD, 2008, W <https://www.oecd.org/dac/conflict-fragility-resilience/docs/41212290.pdf> (22.05.2018).

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Ibidem.

¹² Ibidem.

¹³ Ibidem.

państwa ściśle wiąże się z historią państwa i jest ciągłym procesem zmian. Jest opracowywany w perspektywie długoterminowej, natomiast należy się skupić na krótkoterminowych cechach. Budowanie państwa jest procesem nieliniowym i nieregularnym. Innymi słowy, po fazie pewnych osiągnięć, może nastąpić okres spowolnienia i przestoju. W rzeczywistości może być to symptomem tego, że oczekiwania społeczne mijają się z możliwościami lub wolą państwa¹⁴.

Przypadki nieporozumień między państwem a społeczeństwem należy ograniczać do minimum. Jak słusznie zauważa OECD, państwo które reaguje na potrzeby i oczekiwania obywateli, zyskuje legitymizację, dzięki czemu staje się odporna na czynniki zewnętrzne. Co jest istotne, gdyż powyższe czynniki i środowisko międzynarodowe mogą mieć negatywny wpływ na stabilność i odporność danego państwa. Państwa, które wzmacniają legitymizację poprzez zaspokajanie potrzeb społeczeństwa, wytwarzają swoją odporność. Jak stwierdza OECD, określenie „wzmacnianie odporności państwa” może być stosowane alternatywnie do „budowania państwa”¹⁵.

Kontynuując kwestię relacji państwo-społeczeństwo, OECD podkreśla, że w systemach zdecentralizowanych istotne jest, aby zadbać o powyższe stosunki na każdym poziomie - od lokalnych po krajowe. Istotne są także relacje między poszczególnymi szczeblami władzy. Relacje między centrum, a prowincją mają istotny wpływ na relacje między państwem a społeczeństwem¹⁶.

OECD podkreśla ponadto odmiennność zagadnień budowania państwa i budowania narodu, instytucji czy pokoju. Budowanie narodu jest procesem budowania poczucia własnej tożsamości narodowej, czy to w sensie etnicznym, kulturowym czy też politycznym. Zaznacza się, że budowanie narodu może być częścią procesu budowania państwa, a oba procesy mogą się wzajemnie uzupełniać i wzmacniać. OECD zaznacza przy tym, że państwa nie mają monopolu na ideę narodu, a siły destabilizujące (np. ruchy rebelianckie) mogą wykorzystywać tożsamość narodową i sytuować ją w opozycji do państwa. Z kolei budowanie instytucji to techniczny proces tworzenia nowych instytucji rządowych lub wzmacnianie istniejących. Istotnym jest, aby państwo budując instytucje, uzależniło je od kontekstu społecznego, a nie tylko formalnego aspektu „państwowotwórczego projektu”. Natomiast za budowanie pokoju OECD uznaje działania podejmowane przez podmioty międzynarodowe lub państwowe, w celu zapobiegania gwałtownym konfliktom. Ponadto jest istotną częścią budowania państwa przyczyniając się do konsolidacji bezpieczeństwa i stabilności politycznej. Proces budowania pokoju ustanawia podstawy zaufania i pojednania społecznego między grupami społecznymi¹⁷.

Zważając na powyższe należy podkreślić, iż siły zbrojne odgrywają znaczącą rolę we wszystkich procesach pokojowych. Niezwykle istotnym jest okres pierwszych sześciu

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Ibidem.

miesiące po zakończonym konflikcie zatem ważna jest szybka i skuteczna reakcja organizacji międzynarodowych. Według Michaela Clarke'a zaangażowanie sił zbrojnych w proces budowania pokoju ma tendencję do tworzenia tzw. próżni reakcji¹⁸. Według badacza oznacza to że ostatecznie siły zbrojne są bardziej zaangażowane w budowanie pokoju, aniżeli pozostałe organizacje międzynarodowe. Patrząc na wydarzenia mające miejsce w byłej Jugosławii należy zauważyć, że mandaty ONZ mogą być bardzo szerokie, ale zdolność do ich realizacji bardzo ograniczona. Zasoby finansowe są również ściśle ograniczone, a wszystkie organizacje międzynarodowe potrzebują sporo czasu na rozlokowanie się na danym terenie, a jak powyżej zostało to zaznaczone, istotnych jest pierwszych kilka miesięcy po zakończeniu konfliktu. Clarke zwraca również uwagę na fakt, że wojsko będąc zwykle obecne od początku procesu budowania pokoju wraz z strukturą organizacyjną i planem operacyjnym oznacza, że powstaje naturalna tendencja dla pozostałych organizacji do dopasowania się¹⁹.

Nie ulega wątpliwości, że obecność sił zbrojnych w procesie budowania pokoju jest istotna. Należy natomiast spojrzeć na omawiane zagadnienie z drugiej strony. Jak słusznie zauważa Clarke, obecność wojsk na danym terenie ma tendencję do tworzenia pewnej zależności. Otóż w danym państwie po zakończonym konflikcie, naturalnie występuje brak miejsc pracy i spadek dochodów, co w konsekwencji generuje wysokie bezrobocie. Sama obecność społeczności międzynarodowej w danym państwie powoduje potrzebę zatrudnienia miejscowej ludności do pracy jako tłumacze, przewodnicy, administratorzy czy kierowcy. Oczywiście jest to ogromną wartością dodaną z jednej strony, natomiast z drugiej niejako uzależnia państwo przyjmujące od społeczności międzynarodowej (tej wojskowej jak i cywilnej)²⁰.

Inną istotną kwestią, o której wspomina Clarke jest fakt, że społeczeństwo przyjmujące społeczność międzynarodową, traktowane jest jako lud okupowany. Wszystkie czynności podejmowane w danym państwie, dzieją się jedynie za zgodą władz międzynarodowych. Funkcjonowanie sił zbrojnych przypomina siły okupacyjne, przez co społeczeństwo państwa przyjmującego staje się powolne w swym rozwoju i wewnętrznej odbudowie.

Pomimo istotnej roli sił zbrojnych w procesie budowania pokoju, Clarke zaznacza również fakt, iż wojsko nie może być wykorzystane jako substytut politycznego zaangażowania. Oczywiście jest ono w pewnym stopniu nieodłączne na pewnych etapach budowania pokoju. Natomiast wojska powinny być rozmieszczone w znacznym stopniu we wczesnym etapie procesu budowania pokoju, a następnie wycofane.

¹⁸ Profesor Michael Clarke - jest obecnie doradcą Wspólnego Komitetu Narodowego ds. Strategii Bezpieczeństwa w Wielkiej Brytanii. Zainteresowania naukowe profesora dotyczą: brytyjskiej polityki obronnej, terroryzm, polityka obronna NATO i UE, współczesne operacje wojskowe Wielkiej Brytanii. *Vide* <https://rusi.org/people/clarke> (02.06.2018).

¹⁹ M. Clarke, *The Role of the Military in Peace-building*, http://www.nids.mod.go.jp/english/event/symposium/pdf/2008/e_05.pdf (18.06.2018).

²⁰ Ibidem.

SIŁY ZBROJNE W PROCESIE BUDOWANIA POKOJU NA PRZYKŁADZIE BOŚNI I HERCEGOWINY

Wojna w Bośni i Hercegowinie, która była najkrwawszym konfliktem towarzyszącym rozpadowi Socjalistycznej Federacyjnej Republiki Jugosławii, uznawana jest również za najkrwawszy konflikt mający miejsce w Europie po zakończeniu II wojny światowej. Wojna zakończona została podpisaniem porozumieniem pokojowego z Dayton w 1995 r. Międzynarodowe próby rozwiązania konfliktu trwały trzy i pół roku, przy czym treść powyższego dokumentu była kilkakrotnie zmieniana. Kością niezgody za każdym razem okazywał się podział terytorium - raz korzystniejszy dla jednej skonfliktowanej strony, a innym razem dla drugiej. Ostatecznie jednak dokument wprowadził podział Bośni i Hercegowiny na dwie części - Federację Chorwacko-Muzułmańską oraz Republikę Serbską. To co jest istotne dla niniejszego artykułu, to zapis w powyższym dokumencie o wprowadzeniu sił międzynarodowych na teren Bośni i Hercegowiny²¹. Wprowadzenie sił zbrojnych do państwa zaznaczono w aneksie 1A *Porozumienie o wojskowych aspektach ustaleń pokojowych*. Jak powyżej wspomniano, niniejszy aneks zobowiązywał strony konfliktu do wyrażenia zgody na poddanie się kontroli międzynarodowym siłom zbrojnym - Siły Wdrażając Pokój (IFOR). Skonfliktowane strony zobowiązały się do możliwie szybkiego przywrócenia normalnego życia obywatelom, zaniechania jakichkolwiek działań przeciwko innym sygnatariuszom porozumienia oraz zaniechania działań mających na celu naruszenie integralności i niepodległość Bośni i Hercegowiny²².

W części teoretycznej niniejszego artykułu opisano genezę oraz znaczenie budowania pokoju. Powyższy proces obejmuje wiele aspektów, takich jak rozbrojenie, demobilizacja i reintegracja, odbudowa instytucji rządowych, gospodarczych i społeczeństwa.

Należy również zaznaczyć istotną rolę organizacji międzynarodowych w budowaniu pokoju. Kluczowymi okazuje się być Sojusz Północnoatlantycki i Organizacja Narodów Zjednoczonych, w ramach której podejmowane są działania prowadzące do budowania pokoju. Według ONZ, budowanie pokoju polega na wzmacnianiu zdolności instytucji administracji państwowej i wiąże się z zapobieganiem wybuchowi konfliktu zbrojnego. Jest procesem długotrwałym i złożonym, jednakże niezbędnym do osiągnięcia trwałego pokoju.

Na podstawie mandatu ONZ, Bośnia i Hercegowina przyjęła międzynarodowe siły zbrojne pod egidą NATO - Implementation Force (IFOR). Obecność sił zbrojnych IFOR zaplanowano na okres od 20 grudnia 1995 r. do 20 grudnia 1996 r. w liczbie 50 tys. żołnierzy z państw NATO i 10 tys. Z innych krajów. Głównym zadaniem wojsk była implementacja planu pokojowego z Dayton. Ściślej rzecz ujmując, najważniejszymi zadaniami militarnymi IFOR było monitorowanie zawieszenia broni i proces wycofywania się wojsk walczących

²¹ *General Framework Agreement for peace in Bosnia and Herzegovina* <https://www.osce.org/bih/126173?download=true> (01.06.2018).

²² *Ibidem*.

stron do koszar, a następnie rozbrojenie z broni ciężkiej. Rada NATO zdecydowała również, że IFOR będzie wspierać cywilne elementy wdrażania pokoju przez ONZ i UE, a także uczestniczyć w ściganiu zbrodniarzy wojennych²³.

Mimo swojej stosunkowo krótkiej działalności, misja IFOR została pozytywnie oceniona przez społeczność międzynarodową. Zwaśnione strony pod nadzorem IFOR przestrzegały militarnych postanowień zawartych w porozumieniu. A w przypadkach jakichkolwiek naruszeń IFOR reagowało stanowczo. Innymi słowy, zadania IFOR związane z kwestiami militarnymi zostały zrealizowane. Autorka w ramach swoich zainteresowań naukowych, podczas prowadzenia badań do dysertacji doktorskiej, przeprowadziła szereg rozmów z wojskowymi biorącymi udział w misjach w Bośni i Hercegowinie w latach 90. Pomimo sukcesu IFOR w kwestiach militarnych, rozmówcy zwrócili uwagę na relacje pomiędzy zwaśnionymi stronami. Otóż, stosunki między bośniackimi Serbami i Chorwatami a muzułmanami nie uległy znaczącym zmianom, w porównaniu do sytuacji z przed wojny. Strony nie współpracowały między sobą, wręcz przeciwnie, często dochodziło między nimi do aktów agresji. Powyższy stan rzeczy mógł wynikać z zasadniczo różnych celów politycznych, jak i przyszłej wizji państwa. Pozytywnie oceniano natomiast współpracę poszczególnych mniejszości z siłami międzynarodowymi. Zapewne dzięki temu misja IFOR została pozytywnie oceniona przez społeczność międzynarodową. Należy zaznaczyć, iż brak postępów w odbudowie relacji cywilnych spowolnił proces reintegracji politycznej, co jest równie istotną kwestią w procesie odbudowywania pokoju²⁴.

Społeczność międzynarodowa, widząc pozytywne militarne efekty po misji IFOR, ale i obawiając się jednocześnie odrodzenia konfliktu, zdecydowała o zastąpieniu poprzednich wojsk siłami - Stabilisation Force (SFOR). Tym razem misję przewidziano na okres od 21 grudnia 1996 r. do 2 grudnia 2004 r. Zmniejszono liczebność żołnierzy, a za zasadniczy cel postawiono utrzymanie postanowień porozumienia z Dayton. W pierwszej fazie misji SFOR miało przejąć obowiązki od IFOR, a następnie przystąpić do drugiego etapu, jakim była stabilizacja w państwie. Kolejna faza miała zostać dostosowana do aktualnej sytuacji panującej w państwie. We wrześniu 1996 r. przeprowadzono wybory, które wyłoniło trzyosobowe Prezydium Bośni i Hercegowiny, Izbę Reprezentantów Bośni i Hercegowiny, Izbę Reprezentantów Federacji Chorwacko-Muzułmańskiej, Zgromadzenie Narodowe Republiki Serbskiej i Prezydenta Republiki Serbskiej. Samo przeprowadzenie wyborów i wyłonienie liderów okazało się być połową sukcesu, gdyż nowa władza nie została uznana przez wszystkie strony. Ówczesna sekretarz stanu USA Madeleine Albright wezwała Slobodana Miloševicia, do poparcia demokratycznie wybranego rządu. Strona serbska stawiała również problemy w kwestii schwywania zbrodniarzy wojennych i znacznie utrudniała

²³ J. Kukułka, *Historia współczesnych stosunków międzynarodowych 1945-2004*, Warszawa 2007, s. 557.

²⁴ *Bosnia Implementation Force (IFOR) and Stabilization Force (SFOR): Activities of the 104th Congress*, CRS Report for Congress. Received through the CRS Web. Specialist in International Relations Foreign Affairs and National Defense Division, 1997 W https://www.everycrsreport.com/files/19970106_96-723_eff9a37154be266f1d988edf898620163a872291.pdf [dostęp: 02.06.2018].

przebieg aresztowań poprzez tuszowanie przestępstw Radovana Karadžicia. Zwolennicy przywódcy bośniackich Serbów zniszczyli 30 pojazdów ONZ co spowodowało upoważnienie żołnierzy SFOR użycia niezbędnych środków w celu przeciwko ludności zakłócającej przebieg wykonywania mandatu²⁵.

Po wygaśnięciu mandatu misji, SFOR zostało zastąpione przez unijne EUFOR Althea, której zasadniczym celem jest zapewnienie bezpieczeństwa społeczności Bośni i Hercegowiny. Obecnie EUFOR skupia się na budowaniu potencjału i prowadzeniu szkoleń dla Sił Zbrojnych Bośni i Hercegowiny. Celem jest utworzenie skutecznej armii, która poza standardową rolą wojskową może również wspierać władze Bośni i Hercegowiny²⁶.

Należy również wspomnieć o zaangażowaniu Sił Zbrojnych RP w ramach mandatu EUFOR/MTT. Polski Kontyngent Wojskowy (PKW) realizuje w Bośni i Hercegowinie misję doradczo-szkoleniową w celu budowy Sił Zbrojnych Bośni i Hercegowiny zgodnie ze standardami NATO i UE. Ponadto monitoruje przestrzeganie porozumień i traktatów międzynarodowych w przydzielonym rejonie²⁷. Struktura PKW przedstawia się następująco:

- Siły własne;
- Dowództwo PKW;
- Narodowa Komórka Wywiady (NKW);
- Narodowa Komórka Kontrwywiadu (NKK);

Siły wydzielane w podporządkowanie szefom komórek EUFOR:

- Personel w Dowództwie EUFOR;
- Oficer w Centrum Koordynacji Zespołów LOT
- Personel w Międzynarodowej Grupie Żandarmerii Wojskowej
- Zespół Szkoleniowy (MTT)
- Zespół Szkoleniowy (LL EAT)
- Zespół Doradczy (EAT)
- Zespół Łącznikowo-Obszerwacyjny²⁸.

Do głównych zadań zespołu Szkoleniowego MTT należy monitorowanie i doradzanie armii Bośni i Hercegowiny w zakresie zarządzania, kontroli i utrzymania zdolności transportowych oraz kierowanie ruchem wojsk w ramach uczestnictwa w Operacjach Wsparcia Pokoju. Zespół Szkoleniowy (LL EAT) ma za zadanie doradztwo w zakresie ustanowienia i wdrożenia w SZ BiH samodzielnego Systemu Wykorzystania Doświadczeń. Główny cel działania kolejnego zespołu doradczego (EAT) skupia się na osiągnięciu wymaganego poziomu przygotowania i wyszkolenia umożliwiającego wspólne działanie z siłami zbrojnymi państw

²⁵ J. Kukulka, *Historia współczesnych stosunków międzynarodowych...*, op. cit., s. 559.

²⁶ *EUROFOR - Capacity Building and Training*, European Union External Action, <http://www.euforbih.org/eufor/index.php/eufor-elements/eufor-capacity-building-and-training> (01.06.2018).

²⁷ Należy zaznaczyć, iż obecność wojskowa PKW na Bałkanach rozpoczęła się w 1992 r. wraz z mandatem UNPROFOR. W misji brało udział 893 żołnierzy.

²⁸ *PKW EUROFOR ATLHEA*, Dowództwo Operacyjne Rodzajów Sił Zbrojnych, informator Polski Kontyngent Wojskowy w Bośni i Hercegowinie, W <http://www.do.wp.mil.pl/info/pkw-eufor/mtt/> (01.06.2018).

UE i NATO. Zespół Łącznikowo-Obszerwacyjny jest elementem przeznaczonym do ostrzegania dowódcy EUFOR w sytuacji narastania wrogiego nastawienia lokalnej społeczności do sił międzynarodowych, zbierania i przesyłania informacji ze swojej strefy odpowiedzialności oraz do dostarczania aktualnych danych zgodnie z wskazanym wcześniej łańcuchem dowodzenia. W kwestii budowy Sił Zbrojnych Bośni i Hercegowiny (SZ BiH), PKW skupia się na doradzaniu i szkoleniu żołnierzy Centrum Kierowania Ruchem Wojsk SZ BiH, w zakresie budowania zdolności do samodzielnej obsługi transportów wojskowych, szczególnie do przemieszczania żołnierzy i ładunków transportem strategicznym²⁹.

Pomimo, iż obecnie stacjonujące międzynarodowe siły zbrojne w Bośni i Hercegowinie nie mają charakteru stricte militarnego, nie zmienia to faktu że w dalszym ciągu przebywają na terenie omawianego państwa. Co prawda ich rola ogranicza się jedynie do charakteru wspierającego, natomiast oznaczać to może nic innego jak fakt, że Bośnia i Hercegowina uzależniła się niejako od zewnętrznej pomocy, co z pewnością działa na niekorzyść przyszłości państwa.

Porozumienie pokojowe z Dayton miało m. in. na celu rozładowanie napięcia pomiędzy walczącymi stronami. Obecność sił zbrojnych miała zapewnić zakończenie działań militarnych. Powyższy cel udało się osiągnąć dzięki fizycznemu oddzieleniu walczących stron i ograniczenia kontaktów między nimi. Społeczność międzynarodowa poparła pogląd, aby skonfliktowane strony tworzyły odrębne jednostki tworzące własną politykę, społeczeństwo i gospodarkę. Powyższe założenie musiało jednak odbyć się przy zaangażowaniu sił zbrojnych, aby aresztować oskarżonych zbrodniarzy wojennych, bronić praw człowieka, wspierać społeczeństwo obywatelskie, rozwój gospodarczy i współpracę regionalną. Jak słusznie zauważa Roberto Belloni, po 1997 r. obecność sił zbrojnych stacjonujących w Bośni i Hercegowinie ewoluowało od strategii udzielenia pomocy po wojnie domowej do protektoratu międzynarodowego. Badacz zaznacza również, że pomimo znacznego zaangażowania sił zbrojnych w Bośni i Hercegowinie, wewnętrzne podziały w państwie nadal są widoczne, co spowalnia proces budowania pokoju. Każda z grup skupia się na rozwijaniu własnych atrybutów (np. język). Zapał części muzułmańskiej w kierunku integracji z UE powoduje że bośniaccy Serbowie i Chorwaci obawiają się dominacji za pośrednictwem środków instytucjonalnych. Sposób w jaki proces pokojowy się rozwinął wywołał wiele debat wśród społeczności międzynarodowej. Jak zauważa Belloni najistotniejszą kwestią, nad którą należy się zastanowić to czy Bośnia i Hercegowina może przetrwać jako wielonarodowe państwo, a może należy ponownie wyznaczyć granice polityczne, aby stworzyć nowe państwa narodowe. Belloni w swojej publikacji cytuje Johna Stuarta Milla, który zaznaczał bardzo istotną rzecz: warunkiem koniecznym zachowania i rozwoju wolnych instytucji politycznych, jest to że granice rządu powinny pokrywać się z granicami narodowości.

²⁹ Ibidem.

Od podpisania porozumienia pokojowego z Dayton, Bośnia i Hercegowina poczyniła istotne zmiany, które niewątpliwie należy przypisać interwencji sił zbrojnych. Ponad milion przesiedleńców mogło powrócić do swoich domów, wielu oskarżonych zbrodniarzy zostało aresztowanych i osądzonych, a sama Bośnia i Hercegowina powoli zmierza ku członkostwu w Unii Europejskiej. Nie można natomiast ukryć wyraźnie zauważalnego rozłamu wewnątrz społeczeństwa. Inna wizja przyszłości państwa, odrębne kultury, tradycje uwidaczniają negatywne skutki zaangażowania społeczności międzynarodowej w konflikt w Bośni i Hercegowinie. Budowanie pokoju wymaga kompleksowego podejścia. Tylko w ten sposób można osiągnąć trwały pokój w danym państwie, który polega nie tylko na niedopuszczeniu do odrodzenia się ponownego konfliktu, ale i wewnętrznej integracji pomiędzy poszczególnymi grupami. Proces budowania pokoju w Bośni i Hercegowinie powinien skupić się na zachowaniu wieloetniczności państwa oraz stworzeniu sprawnych instytucji czego zdecydowanie zabrakło.

PODSUMOWANIE

Nie ulega wątpliwości, że porównując Bośnię i Hercegowinę z 1995 r. a dzisiejszą widać znaczącą różnicę, niemal pod każdym względem. Największe zmiany należy zaobserwować w sferze bezpieczeństwa. Jeszcze pod koniec lat 90 tych, zapewne mało kto odważyłby się rekreacyjnie pojechać do Bośni i Hercegowiny. Obecnie państwo to staje się coraz popularniejszym celem wakacyjnych destynacji. Należy przyznać, iż istotną rolę w procesie budowania pokoju po wojnie odegrały poszczególne organizacje międzynarodowe. Siły zbrojne NATO od początku zaangażowały się w implementację, a następnie utrzymanie postanowień porozumienia pokojowego. Wydawać by się mogło, że wkroczenie sił zbrojnych NATO na teren Bośni i Hercegowiny świeżo po wojnie i wdrażanie postanowień będzie trudnym dla obu stron. W rzeczywistości egzekwowanie pewnych zadań pod względem militarnym przez społeczność międzynarodową okazało się być zaskakująco pozytywne i skuteczne. Należy zatem zauważyć, że elementy, które zawiera proces budowania pokoju, takie jak rozbrojenie i demobilizacja, dzięki interwencji sił zbrojnych zostały wdrożone. Jednakże procesowi budowania pokoju nie należy rozpatrywać wyłącznie pod względem militarnym. Jak zostało to zaznaczone w części teoretycznej niniejszego artykułu, budowanie pokoju to proces zachodzący na wielu płaszczyznach i dotyczy również reintegracji, odbudowy instytucji rządowych, gospodarczych i społeczeństwa. Zatem jednym z efektów, jakiego Autorka oczekiwała po podjęciu działań w ramach budowaniu pokoju, to przede wszystkim integracja społeczeństwa Bośni i Hercegowiny. Biorąc pod uwagę nieodległe zaszłości historyczne, w dzisiejszej Bośni i Hercegowinie w dalszym ciągu dostrzegalne są niepokojące symptomy.

W Bośni i Hercegowinie zauważalne są głębokie podziały w społeczeństwie. Według badań przeprowadzonych wśród młodzieży w powyższym państwie, młodzi ludzie mają bardziej nacjonalistyczne nastawienie aniżeli ich rodzice, którzy brali udział w wojnie

domowej. Jednakże nie należy się temu dziwić. Na terenie Bośni i Hercegowiny istnieją szkoły, które mają osobne wejścia dla dzieci chorwackich i muzułmańskich. Co więcej, dzieci uczą się z odmiennych podręczników, które przedstawiają osobne wersje przebiegu wydarzeń z lat 90-tych. To co niepokoi, to fakt, że dzieje się to za przyzwoleniem władz, a żaden organ nie reaguje na tak rażące postępowanie. Natomiast, mimo iż budowanie pokoju przewiduje interwencję zewnętrznych aktorów, to w tym przypadku sytuacja musi się rozegrać wewnątrz państwa i co najważniejsze za przyzwoleniem oraz wolą wszystkich zainteresowanych (i kluczowych dla sprawy) stron. Musi dojść do pojednania, ale bez wsparcia z zewnątrz.

Podział w Bośni i Hercegowinie występuje nie tylko na poziomie terytorialnym, ale i społecznym, politycznym i mentalnym. Istotną kwestę w państwie odgrywają czołowi politycy. Jeden z liderów Serbów bośniackich (prezydent bośniackiej Republiki Serbskiej) na początku 2018 roku, nakazał wycofać z podręczników informacje o oblężeniu Sarajewa i ludobójstwie w Srebrenicy, gdyż zawarte tam informacje - jakoby Serbowie byli temu winni – są jego zdaniem nieprawdziwe. Ów polityk jest również znany ze swych nacjonalistycznych zapędów i nawoływania do odłączenia się Republiki Serbskiej od Federacji Chorwacko-Muzułmańskiej. Powyższe przypadki powodują wzajemną niechęć żyjących między sobą grup i z pewnością nie wzmacniają społeczeństwa, a co za tym idzie państwa.

Efektom skutecznych działań podjętych na rzecz budowania pokoju powinno być stworzenie w państwie warunków do samodzielnego wypracowania trwałego pokoju przez społeczeństwo, zapobieżenie ponownemu wybuchowi konfliktu i reintegracja społeczeństwa. Oczywiście niezbędne są wpieryw działania podejmowane na rzecz militarne wygaszenia konfliktu. Natomiast należałoby poddać pod rozagę kwestię, czy aby siły zbrojne są skutecznym narzędziem ku budowaniu pokoju w państwie. Niewątpliwie, w pierwszej fazie budowania pokoju zaangażowanie militarne z pewnością jest niezbędne. Ale niezwykle istotnym (o ile nie najistotniejszym) jest koncentracja na odbudowie społeczeństwa w państwach dotkniętych wojną domową. W przypadku Bośni i Hercegowiny, powyższego elementu zdecydowanie zabrakło.

BIBLIOGRAFIA

DOKUMENTY

An Agenda For Peace. Preventive diplomacy, peacemeaking and peace-keeping. 1992.

General Assembly Security Council W http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/47/277.

General Framework Agreement for peace in Bosnia and Herzegovina, W <https://www.osce.org/bih/126173?download=true>.

Statement by the President of the Security Council, W www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/PR ST/2001/5.

INFORMATORY

PKW EUROFOR ATLHEA. Dowództwo Operacyjne Rodzajów Sił Zbrojnych. Informator Polski Kontyngent Wojskowy w Bośni i Hercegowinie, W <http://www.do.wp.mil.pl/info/pkw-euformtt/>.

MONOGRAFIE

Kukułka Józef. 2007. Historia współczesnych stosunków międzynarodowych 1945-2000, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.

ŹRÓDŁA INTERNETOWE

Bosnia Implementation Force (IFOR) and Stabilization Force (SFOR): Activities of the 104th Congress. 1997. CRS Report for Congress. Received through the CRS Web. Specialist in International Relations Foreign Affairs and National Defense Division, W https://www.everycrsreport.com/files/19970106_96-723_eff9a37154be266f1d988edf898620163a872291.pdf.

Clarke Michael. 2008. The Role of the Military in Peace-building, W http://www.nids.mod.go.jp/english/event/symposium/pdf/2008/e_05.pdf.

EUROFOR - Capacity Building and Training, European Union External Action, W <http://www.euforbih.org/eufor/index.php/eufor-elements/eufor-capacity-building-and-training>.

Ingram S. 2010. State-Building-Key Concepts And Operational Implications in Two Fragile States, A Joint Initiative By The World Bank's Fragile And Conflict-Affected States Group (OPCFC) And United Nations Development Programme's Bureau for Crisis Prevention and Recovery (BCPR). Organizacja Narodów Zjednoczonych <http://www.un.org/en/peacebuilding/pbso/pbun.shtml>.

Oświadczenie przewodniczącego Rady Bezpieczeństwa. 20.02.2001. http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/PRST/2001/5.

State Building in Situations of Fragility. Initial Findings. 2008. OECD W <https://www.oecd.org/dac/conflict-fragility-resilience/docs/41212290.pdf>.

TVN wiadomości: Bośnia i Hercegowina składa wnioski o członkostwo W <https://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata,2/bosnia-i-hercegowina-sklada-wniosek-o-czlonkostwo-w-ue,619373.html>.